

1942 M. „EKUMENINIS“ GIESMYNAS IR JO ĮDIEGIMO SUNKUMAI

Darius Petkūnas

Klaipėdos universitetas, Helsinkio universitetas

Anotacija

1942 m. Reformatų bažnyčios kolegija atspausdino 1937–1940 m. Liuteronų bažnyčios parengtą giesmyną bendrine lietuvių kalba, kurio po 1941 m. įvykusios repatriacijos sudaryta naujoji konsistorija atsisakė. „Evangelikų giesmynas su maldomis“ turėjo tapti oficialiuoju Reformatų bažnyčios giesmynu. Išimties tvarka knyga leista naudotis Kauno ir kitoms karo laikotarpiu atsikūrusioms liuteronų parapijoms. 1943 m. liuteronų konsistorija nusprendė iš naujo suredaguoti oficialų bažnyčios giesmyną „Pagerintos giesmių knygos“, tačiau darbą sutrukdė 1944 m. karo veiksmai ir sovietinė okupacija. Naujo giesmyno įdiegimą Reformatų bažnyčioje komplikavo superintendente kun. Adomo Šerno apostazė. Reformatų parapijos iš šios knygos pradėjo giedoti tik 1986 m.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: liuteronai, reformatai, giesmynas.

Abstract

In 1942 the Lithuanian Reformed Collegium resurrected the Lutheran ecumenical hymnal project which the Lutherans had dropped after the repatriation of 1941. The Lithuanian book appeared in an abridged version entitled: *Evangelikų Giesmynas su Maldomis* (Evangelical Hymnal with Prayers) later that year. By special permission of the Lutheran consistory, only the Kaunas Lutheran congregation used this hymnal. In 1943 the Lutheran pastors established their own hymnal commission to produce a suitable Lutheran hymnal, based on the *Pagerintos giesmių knygos* (Improved Books of Hymns), the official Lithuanian Lutheran hymnal at that time. The soviet occupation made it impossible to continue the project. The book was not popular in the Reformed Church, especially after the apostasy of Adomas Šernas. It was only in 1986 that it was made the official hymnal of the Lithuanian Reformed Church because copies of the old official hymnal were no longer available.

KEY WORDS: Lutherans, Reformed, hymnal.

Įvadas

Lietuvos Liuteronų bažnyčios konsistorija 1937 m. inicijavo projektą, kurio tikslas buvo išleisti giesmyną bendrine lietuvių kalba. Kadangi tuo metu reformatų kun. Adomas Šernas jau buvo suredagavęs ar iš vokiečių kalbos

išvertęs nemažai liuteroniškų giesmių, konsistorija nusprendė pasinaudoti jo darbu. Tuo metu abiejose bažnyčiose plito *unionistinis* judėjimas, kurį ypač skatino ekumeninė Lietuvių evangelikų sąjunga. Giesmynas turėjo tapti pirmąja ekumenine giesmių knyga, pakeitusia iki tol naudotus oficialiuosius giesmynus – liuteronų „Pagerintas giesmių knygas“ ir reformatų „Giesmyną su maldų priedu“. Oficialus giesmyno leidėjas buvo liuteronų konsistorija. Jos sudaryta techninė komisija peržiūrėjo kun. A. Šerno suredaguotas giesmes. Dalis jų pripažintos tinkamos giedoti, kitos – taisytinos arba atmestinos. Dalį giesmių komisija paėmė iš „Pagerintų giesmių knygų“ ir suredagavo. Projektą iš dalies finansavo Lietuvos Respublikos švietimo ministerija. Vadovaudamasi jos rekomendacijomis, konsistorija sudarė Redakcijos komisiją, į kurią pakvietė liuteronų ir reformatų bažnyčių vadovus bei projekte dalyvavusius asmenis.

1940 m. pradžioje giesmynas parengtas spaudai, bet jį atspausdinti su-trukdė sovietinė okupacija ir religinės spaudos laisvę suvaržęs sovietinis ateistinis režimas. Nacių okupacijos laikotarpiu bažnyčioms grąžinta religijos išpažinimo laisvė. Vėl atsivėrė galimybė atspausdinti ekumeninį giesmyną, bet po 1941 m. liuteronų repatriacijos suformuota naujoji konsistorija ne tik išsižadėjo ankstesnės konsistorijos iniciatyvos, bet ir visiškai pasitraukė iš giesmyno projekto.

Straipsnyje nagrinėjamos priežastys, paskatinusios liuteronų konsistoriją atsisakyti jos pirmtakės inicijuoto giesmyno projekto, aptariama Reformatų bažnyčios iniciatyva atspausdinti sutrumpintą giesmyno variantą bei Liuteronų bažnyčios požiūris į 1942 m. knygą. Skaitytojas supažindinamas su liuteronų konsistorijos pastangomis redaguoti „Pagerintas giesmių knygas“. Be to, aprašomas sudėtingas 1942 m. giesmyno diegimo reformatų parapijose procesas, aptariamas šios knygos poveikis Liuteronų bažnyčios himnologijai.

Straipsnis parengtas, remiantis archyviniais dokumentais, kurie saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA), Lietuvos evangelikų liuteronų Bažnyčios konsistorijos archyve (toliau – KA) ir Vyskupo Jono Kalvano archyve (toliau – JKA)¹.

¹ Šis straipsnis yra tęsinys 2012 m. autoriaus publikuoto straipsnio „Prieškario Liuteronų Bažnyčios pastangos išleisti giesmyną bendrine lietuvių kalba“ (Petkūnas, 2012), kuriame aprašytas 1942 m. giesmyno parengimo leidybai procesas.

1. Konsistorijos sprendimas pasitraukti iš giesmyno projekto

1942 metų pavasarį Reformatų bažnyčios kolegija kreipėsi į Liuteronų bažnyčios konsistoriją, siūlydama kartu atspausdinti 1940 m. spaudai parengtą pirmąjį ekumeninį bažnyčių giesmyną literatūrine kalba. 1942 m. balandžio 30 d. konsistorija į pasiūlymą atsakė vienu sakiniu: „Prie Šerno taisytų giesmių knygų išleidimo neprisidėti.“ Tik jos pirmininkas kun. Erikas Lejjeris laikėsi kitos nuomonės. Protokolo apačioje jis užrašė:

„Lietuvos ev. liuteronims ir ev. reformatams naujai leidžiamam giesmynui pritariu, nes jis buvusios konsistorijos ir kolegijos buvo po ilgo darbo ir kruopštaus tikrinimo priimtas spausdinimui. Be to, šiuo metu skaitau, kad tai yra didelis įnašas lietuvių evangelikų dvasiniame bei tautiniame gyvenime, ypatingai formuojant mūsų jaunosios kartos dvasinį bei tautinį akiratį. Taip pat šis giesmynas turės pagilinti evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų glaudesnę bendradarbiavimą Viešpaties Dievo vynuogyne. Todėl te kiekvienas nuoširdžiai ir tikrai ieškantis šiame giesmyne surandą tą, kuris vieninteliai jo ištroškusių sielą gali atgaivinti, būtent – Viešpatį Dievą“ (Lietuvos..., 1942).

Kas gi privertė konsistoriją priimti tokį prieštarągą sprendimą?

2. Liuteronų požiūris į giesmyną bendrine lietuvių kalba

Prieškarinės konsistorijos sprendimas išleisti giesmyną literatūrine lietuvių kalba buvo sveikintinas, tačiau ne visiems priimtinas, nes bendrinė kalba daliai Lietuvos liuteronų buvo neįprasta. Šia tarpe mišios buvo švenčiamos tik Kaune, Jurbarko ir Suvalkijoje, tuo tarpu Užnemunėje liuteronų daugumą sudarė vokiečiai, tad tik nedidelė liuteronų dalis ten meldėsi lietuviškai. Daugiausia lietuvių tautybės liuteronų gyveno Tauragės ir Kretingos regionuose, bet jų tarmė skyrėsi nuo Suvalkijoje bei Kaune vartotos bendrinės kalbos. Paskutinioji tarpukario konsistorija optimistiškai manė, kad vakarų ir šiaurės vakarų lietuvių liuteronų parapijos šį giesmyną priims.

Pirmoji kritika, nukreipta prieš giesmyno projektą, pasigirdo 1939 m. vasarą. Konsistorijos reikalų vedėjas Albertas Juozuvaitis straipsnyje „Ar nu-

Pagerintos Giesmių Knygos,

kuriose
brangiausias senos ir naujos

Giesmės

surinktos

Dieui ant Garbės

ir

Lietuviniams ant
Dušių Išganymo

podraugiu

Maldų Knygomis

bei naujų trečiojos Dalies Papildymu

~~Naujai išleido, Klaipėdos, Prelio
Evangelistai, Konstitucijos
1936 metais~~

~~Spaudinta įpaštumeje „Situanta“
Klaipėda, Balangos gatvė 23/24~~

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos
liuteronų giesmynas,
1936 m. laida

matytame išleisti naujame lietuviškame evangeliškame giesmyne giesmių vertimas yra geras?“ rašė: „Atsiranda vienas kitas, visuomenėje skleidamas gandas, kad mums, evangelikams lietuviams, senasis giesmynas esąs artimesnis, visiems priprastas ir geras, o naujasis giesmynas esąs nereikalingas. Taip gali kalbėti tokie žmonės, kurie užgimę yra ne kurti, o viską griauti ir iš tų griuvėsių imti sau žemišką naudą, sėdint visuomet ant dviejų kėdžių“ (Juozuvaitis, 1939, p. 104).

Griežčiau kritikuoti naujo giesmyno projektą pradėjo sakytojai – neordinuoti Dievo žodžio skelbėjai, tarp jų – Ansas Baltris ir Janis Sprogis iš Klaipėdos. Pastarasis prieš „Pagerintų giesmių knygų“ redagavimą nebuvo kategoriškai nusiteikęs, bet norėjo, kad naujoji redakcija per daug nenutoltų nuo originalo. „Šita lūkestimi gyvena ir šiandieniniai pietistai surinkimininkai“, – rašė jis 1938 metais. „Šiandien jie laiko sentėvių lobynu savo giesmių knygą. Iš jų išbraukus slavizmą ir pritaikius prie vietinės pažanginės kalbos,

bet su meile ir gerbiant tradiciją, tai galima ir atrasti pritarimo ir supratimo.“ Sakytojams buvo nepriimtinas konsistorijos sprendimas redaguoti giesmes griežtai laikantis bendrinės kalbos taisyklių. Dėl tokios redakcijos gerokai keitėsi giesmių tekstai. Sakytojams toks požiūris reiškė „lietuviškai tikybiškos praeities panaikinimą“ (Sprogis, 1938). J. Sprogio ir A. Baltrio nuomone, giesmyno techninės komisijos parengtos giesmės neteko „tikybinio jausminumo“. Jose nebeliko mažiųjų maloninių žodžių, tokių kaip *galvelė, dūšėlė, saldžiausias, Jėzulytis* ir kt.

A. Baltris tuo metu ėjo „misijos diakono“ pareigas ir aptarnavo Kauno Šančių liuteronų parapiją. Išgirdęs apie spaudai baigiamą rengti knygą, jis paliko misijos vietą ir laikinai apsigyveno Kretingoje. Ten ėmė kretingiškiams skalbti, kad konsistorija ir jų kun. Adomas Gelžinius iš jų nori atimti senąsias giesmių knygas, o vietoj jų įteikti giesmyną „nesuprantama“ kalba. Dalis parapijiečių kun. A. Gelžiniui ėmė atvirai reikšti pretenzijas. Pastarasis A. Baltrio veiklos klausimą iškėlė konsistorijoje. 1940 m. sausio 9 d. konsistorija nusprendė, kad A. Baltris „suerzino Kretingos ir kitų parapijų kai kuriuos žmones prieš parapijos kunigą ir konsistoriją“. Konsistorija atėmė iš jo misijos diakono pareigybę ir uždraudė „rašinėti kiršinančio turinio raštus bažnytiniais reikalais“ (Gudaitis, 1957, p. 364; Lietuvos..., 1940, l. 315–316). Šis sprendimas A. Baltrį dar labiau paskatino viešai kritikuoti giesmyno projektą ir ryžtingiau ginti senąsias liutvininkų giesmių knygas. 1941 m. referate „Surinkimai Didžiojoje Lietuvoje“ jis išdėstė savo poziciją:

„Šiandien jie [sakytojai] visi pripažįsta reikalą, tų knygų kalbai pritaikinti kalbos pasaugai. Net ir dėl [gotikinių] raidžių jie žūtbūtinai nekovo. Bet jie priešinasi žūtbūtinai kiekvienoms pastangoms, jiems kitus kokius Biblijos ir giesmynų vertimus pristesti. Jie tam priešinasi, kaip priešinasi kiekvienas gyvas sutvėrimas pasijusdamas ir išvydęs, kad kuo nors žudomas. Kiekvienuose naujuose jų senųjų ir įsitradinusiųjų Biblijų ir giesmių vertimuose jie natūraliai mato iškištą peilį, durklį, žudantį jų dvasiškąją gyvastį ir gyvenimą, ir dėl to aišku, kodėl jie žūtbūtinai ir taip vieningai tam priešinasi“ (Gaigalaitis, 1998, p. 26).

Nepasitenkinimą projektu reiškė ir parapijos. 1938 m. Tauragės parapijos kun. Augustas Vymeris ir tarybos nariai kreipėsi į konsistoriją su prašymu „daryti žygių, kad nebūtų išleistas vienas bendrai giesmynas reformatams ir liuteronims, bet du atskiru giesmynu – vienas reformatams, antras liuteronims“. Jų nuomone, bendras abiejų bažnyčių giesmynas turės talpinti liuteronų ir reformatų giesmes, dėl ko bus per didelės apimties ir nepatogus naudoti. Be to, tauragiškiai akcentavo jų liuteronišką tapatybę. „Liuteronys savo giesmyne reformatų giesmių giedoti vis tiek nerastų reikalingumo, bet nuo savo giesmyno ir maldų neatsisakys.“ Kun. Vymeris ir taryba paragino konsistoriją

rūpintis vien tik liuteroniško giesmyno parengimu, kuris „būdamas gana turiningas neišeitų per storas ir per brangus“ (Tauragės..., 1938).

Netrukus į valstybės institucijas ėmė plūsti skundai. 1939 m. gruodžio 14 d. raštą švietimo ministrui įteikė penki Jurbarko parapijios nariai. Jie pastebėjo, kad naujame giesmyne tėra 500 giesmių, o senosiose giesmių knygose net 700. Naujos giesmės imtos ne iš senojo giesmyno, bet „svarbiausia, kad tos pačios taip labai pakeistos, kad visai negalima pažinti“. Labiausiai jurbarkiškius piktino naujojo giesmyno „laikraštinė kalba“. „Mielai džiaugtumės, kad būtų išmesti svetimžodžiai, pataisyta kalba, bet ne sauvališkai viskas, kas lietuviui ev. liuteroniui brangu pakeista nudėvėta laikraštine kalba.“

Po dviejų dienų, gruodžio 16 d., tie patys parapijiečiai parašė panašaus turinio raštą Ministrui Pirmininkui. Jie skundėsi, kad „asmenys, kuriems buvo pavestas giesmių paruošimas, jas per daug nutolino nuo senojo teksto, tų giesmių, kurias mūsų tėvai jau šimtmečius gieda ir kurias daugelis beveik atmintinai moka“. Jie prašė Ministro Pirmininko duoti nurodymą atsakingiems asmenims iš naujo redaguoti giesmes išsaugant senosios kalbos grožį. Pakanka pašalinti tik „svetimžodžius ir kalbos netaisyklingumus“. Be to, jie pageidavo, „kad į šį darbą būtų įtraukti religingi ir tautiškai nusistatę, savo praeitį branginę ev. liuteronys lietuviai, ir kad tik taip paruoštas darbas būtų išleidžiamas. Kitaip šis svarbus darbas šiais rimtais laikais, kada minimas repatriacijos klausimas, neatneš tinkamus vaisius, giliai pažeisdamas tikybinių ir tautinę evangelikų liuteronių lietuvių dvasią“ (Jurbarko..., 1939, l. 34).

Daug griežtesnio turinio skundą 1939 m. gruodžio 23 d. Ministrui Pirmininkui įteikė 23 Tauragės parapijiečiai. Jame rašė:

„Pasklido evangelikų lietuvių visuomenę jaudinantys gandai, kad jai norima išleisti nevykusiai sugadintas giesmių knygas. Skaudu būna, jei kas griaua medžiagiškius tautos paminklus, bet dar skaudžiau, kada matome griaunamus ir žalojamus brangiausius mūsų tautos dvasinius paminklus. Tai tų darbų pradininkai būna arba pikti svetimieji arba nesąmoningi savos tautos vaikai.“

Laiško autoriai supažindino Ministrą Pirmininką su turtinga Mažosios Lietuvos Liuteronų bažnyčios giesmyno istorija, išsakė abejonių dėl giesmy-

no Redakcijos komisijos kompetencijos. Konsistorijos pastangas jie vadino „lietuviškumo ir liuteroniško tikėjimo“ griovimu:

„Ima išgąstis ir baimė, kaip galima leisti griauti pačius lietuviškumo ir tikybiškumo pamatus. Tik reikia atsiminti, kad lietuvių ev. tautinis atgimimas ir tėra pagrįstas tais dvasiniais turtais. Lietuviškosios giesmių knygos aiškiai pasako, kad jis ne tas pats, kaip vokiečių ir kas svarbiausia, kad tai ne nuo šiandien, bet nuo pačių Liutieriaus laikų. Kokis gi reikalas verčia griauti šį seniausią lietuviškumo paminklą evangelikų bažnyčioj?“

Skundo autoriai Liuteronų bažnyčios vadovybei pažėrė nemažai kritikos. Giesmyno projektą jie siejo su tautinio atgimimo Liuteronų bažnyčioje slopinimu. Jų manymu, šiuo projektu konsistorija pademonstravo abejingumą tautiniam sąmoningumui, parodė, kad ji „tarnauja svetimiesiems“ – tiems, kurie siekia pakirsti lietuviškumo šaknis ir „susmukdyti lietuviškumo dvasią“ bažnyčioje.

„Bet matome, kad dabar Lietuvos ev. Bažnyčioj eina kova su svetimais atėjūnais, kurie trukdo prasidėjusį atgimimą, nori tam atgimimui išplėsti pačius stipriausius istorinius pagrindus. Kaip galima bažnyčioj leisti griauti mūsų amžiais išsaugotus paminklus? Bet tai gerai suprantama, kodėl šie niekingi ir tautai žalingi darbai keliame vykdyti, o tik todėl, kad bažnytinė dirvoj dar tebevyrauja svetimieji, nes veik išimtinai visi kunigai tebėra svetimtaučiai, dar klebonijose eina agitacija priešinga mūsų tautos interesams. Štai tokių pastangų darbas ir yra sutraukti mūsų gyvus ryšius su vakarų lietuviškumu, susmukdyti lietuviškąją dvasią. Tokiai kunigijai esant negalima jai patikėti jokio didesnio lietuviškojo darbo. Šie mūsų Bažnyčios „vadovai“ siekia toli gražu ne tikybinių tikslų. Jiems talkininkauja dėl pinigų, dėl garbės tuščios ir dėl kitų sumetimų nesąmoningi, pasimetę lietuviai, kurie neverti lietuvio vardo.“

Kritikai ironiškai tvirtino, kad giesmyno Techninėje ir Redakcijos komisijose pasigenda lietuvių kalbos bei poezijos ekspertų, tokių kaip Kristijonas Donelaitis, Liudvikas Rėza, Frydrichas Kuršaitis, kurie būtų verti plunksna prisiliesti prie senųjų giesmių tekstų. Priešingai, giesmių tekstų redaktoriai ėmėsi darbo neturėdami nei tam būtinų gebėjimų, nei patirties: „Nei vieno mes nematome, kuris būtų pasižymėjęs mūsų lietuvių kalbos ar lietuvių li-

teratūros poezijos darbe. Kaip tada pavadinti tokį neatsakingą lindimą ne į savo reikalą ir visiškai nesulig savo išgalių.“ Ypač daug kritikos pažerta reformatų kun. A. Šernui. Neminėdami jo pavardės, laiško autoriai jo atžvilgiu taikė epitetus „meisteris“, „žodžiautojas“, o jo redaguotus tekstus lygino su „nuvalkiotais eilėraščiais“.

„Tų giesmių „meisteris“ yra ne daugiau, kaip žodžiautojas, be jokio gilesnio religinio jausmo, bet ir visiškai be jokios meno ir estetikos nuovokos. Jis imasi perdirbinėti senų gerai pažįstamų, atmintinai mokamų giesmių posmus, padaro iš jų tikrą karikatūrą, šventos, gilaus tikybinio jausmo pilnos giesmės įgauna juokingo, nuvalkioto eilėraščio pobūdį. Šis eiliadaris ir geriausiose vietose iš skiemendario kevalo neišsiritą.“

Siekdami parodyti kritikos pagrįstumą, skundo autoriai pateikė keletą giesmių „subjaurojimo“ pavyzdžių.

„Jau vieną brangiausių lietuviams ev. giesmę: „Miela Kristaus galvelė“ išvertė į tokį dalyką: „O Galva kruvinoji“ (...) Kiekvienas ev. lietuvis dėl tokio taip brangios giesmės subjaurojimo jausis įžeistas. Toliau toj pačioj giesmėj:

„Kad gailiai apraudosiu, kai tau nutrūks jėga
Ir kad tave globosiu, kai tau nulinks galva“.

Ar tai nėra piktas religinio jausmo išdarkymas? „Lūpų raudonoji spalva“ – tai tinka bet jau tik paties autoriaus skoniui, bet jau ne giesmių knygoms...

Arba vėl kaip gražiai visiems pažįstama giesmė Nr. 346 „Dabar tave paliksiu ak sviete piktasis“ šitaip išgadinta: „Jau aš tave paliksiu pasauli nešvarus.“

Juk, jeių žmogus jau nebeskiria tokių sąvokų kaip „piktas“ ir „nešvarus“, jeių jam tai vis tasia ir vis labiau linksta į nešvarumą ir juo verčiasi.

Štai III dalies giesmė Nr. 54, mūsų tikėjimo pagrindas, „Ponas Dievas mums pilis tvirta“ yra šitaip suniekinta: „Tvirčiausia prieglaudos pilis.“

Jau išmestas Dievo vardas, ar taip galima sauvaliauti? Ir vietoj to įdėtas žodis „prieglaudos“ ir tai visas jausmas išėjo ubagiškas ir perkreiptas...

Matome, kad visas buvęs pakilus jausmas ir poetiškumas bei šventumas šioj giesmėj yra visiškai pražudytas. Toj pačioj giesmėj toliau prirašęs dar daugiau tuščių, beprasmiškų, neestetiskų, o jau toli gražu netikybiskų

dalykų, pav.:

„Jėzus mūsų karvedys,

Gėda kas neišlaikys,

Negalės pasiekt laimikio“ ir t. t.

Visiems atmintinai žinoma giesmė dėl jos švelnaus tikibinio jausmo g. kn. Nr. 328. Antras jos posmelis taip skamba:

„Jau saulė nusileido...“

Iškreiptas šitaip:

„Saulute, kur tu dėjais?

Ar nuplaukei su vėjais...“

Matome, koks sauvaliavimas ir kokie nesąmoningi žodžiai peršami pakaitui. Verčia tas dvieilis tikrai juoktis, būtų gerai, kad jis ir eitų juokų skyriun, bet ne į mūsų giesmių knygas.

Yra daugelis giesmių, kurios taip sugadintos, kad jų visiškai atpažinti negalima, o pagiedoti netgi neįmanoma. Pavyzdžiui, tokia giesmė kaip: „Pranašai didis“, kuri visuomet būdavo giedama per iškilmingas Bažnytines ir Tautines šventes, kurią daug kartų yra giedoję didžiuliai suvestiniai visos Lietuvos chorai, dabar ji padaryta visiškai nepagiedama.“

Laiško autoriai ypač piktinosi naujo giesmyno bendrine lietuvių kalba, kurią jie vadino „gatvės kalba“. Jiems tai buvo tolygu senajo giesmyno tekstų „nusakralinimui“. Daugelį redakcinių sprendimų jie tiesiog vadino „brangaus bažnytinio ir tautinio meno žalojimu“, dėl ko kilo „pasipiktinimas evangeliškoj lietuvių visuomenėj“. Jie dėkojo Respublikos Vyriausybei už giesmynui rengti skirtą paramą, bet apgailestavo, kad reikšminga Švietimo ministerijos parama panaudota ne „dvasiniams lobiams turtinti, bet juos skurdinti ir žaloti, nes tokių giesmių, kurios mums dabar peršamos, nei vienas lietuvis į rankas neims“.

Cituodami kalbininką Joną Jablonskį, laiško autoriai prašė Ministro Pirmininko apsaugoti oficialų liuteronų giesmyną nuo kalbinio suniokojimo: „Kalba yra visų mūsų didysis tautos, jos pačios pasistatytas paminklas. Patys mes, būdami tautos vaikai, savo motinos paminklo negriaukime. Tvorele jį aptverkime ir tiems, kur žemę knisa, jo teršti, griauti neleiskime“ (Tauragės..., 1939, l. 9–10).

1939 m. gruodžio 27 d. švietimo ministras gavo dar vieną Jurbarko parapijiečių skundą. Gavėnių ir Kasiulaičių šeimų nariai rašė: „Mes, evangelikai lietuviai, pajutome, kad esame apiplėšiami, nes mums norima atimti bran-

giausias mūsų turtas iš tėvų paveldėtas, mūsų šventieji raštai. Mūsų giesmių knygos yra dideliame pavojuje. Jas kėsina si sunaikinti ir sužaloti.“

Kaip ir tauragiškiai, jurbarkiečiai akcentavo turtingą liuteroniškų giesmių paveldą, jų iškilią kalbą, grožį, svarbą tikėjimui, vadino jas „amžinuoju lobiu“, kuriuo lietuvininkai niekada nepaliaus didžiulis. Ne veltui lietuviškų giesmių grožis traukte traukia kiekvieno lietuvio širdį, o nemažai tikinčiųjų jas moka atmintinai. Šios giesmės išlaikė liuteronų tautinę dvasią rusifikacijos laikotarpiu. Tada jos tapo lietuviško rašto pažinimo šaltiniu, o kai „žiauri letena perlabai prislėgdavo, tai giesmės skambėjo iš lūpų į lūpas, perduodamos buvo atmintinai, taigi giesmė galingai ir sėkmingai kovojo, kad lietuvis evangelikas nenutaustų“. Be to, lietuvininkų giesmynas tapo dvasinės stiprybės šaltiniu liuteronams išeiviams Amerikoje. „Pagerintos giesmių knygos“ padėjo lietuvininkams išlaikyti savo tautinę savimonę „tolimoje Prūsijoje“. Iš Kauno liuteronų bažnyčios transliuojant radijo pamaldas, pasiėmę giesmynus lietuviai liuteronai sėsdavosi prie radijo imtuvų ir jas kartu giedodavo. „Ak gi kaip būtų tada“, – klausė jie, „kai šias mūsų giesmių knygas mums išplėš, kai tą brangų tautiškumo ir tikibiškumo ryšį sutraukys, kai sudegins tuos tiltus, kuriais turi eiti mūsų tautiškasis atgimimas ir sąmonėjimas. Dėl tokių piktybinių ketinimų ima mus didelis nerimas ir baimė. Juk mums tuo giesmių knygų sunaikinimu atima tą tvirčiausią pamatą tautinės savivarbos ir nepriklausomybės“.

Jurbarkiečiai piktinosi konsistorijos ketinimais „sugriauti“ šį lietuvininkų dvasinės stiprybės šaltinį ir tikėjimo paminklą, pakeičiant iškilią ir dvasingą giesmių kalbą paprasčiausia „gatvės kalba“, o kun. A. Šerno suredaguotus tekstus autoriai vadino pasityčiojimu iš lietuvininkų kalbos, pasibaisėtinu jos niokojimu:

„Pirmiausia tą švelnią iškilmingą giesmių knygų kalbą nori pakeisti gatvės šnekamąja kalba, pilna kalbinių nesąmonių, visiškas kirčio nepaisymas, skiemenų skaičiaus nelygumas padaro daugelį giesmių visiškai nepagiedamomis. Maža to išdrįstama sauvaliauti pikčiausiu būdu: išniekinamos ir iškraipomos brangiausios mūsų giesmės, kad nei savote niekas nesisavos. Išmėto iš giesmių netik atskirus žodžius, bet ir ištisus sakinius, o net ir skirsnelius, kad iš 20 skirsnelių nelieka nei ketvirdalio.“

Skundo autoriai pateikė visą eilę „giesmių sudarkymo“ pavyzdžių:

„Visiems mielai pažįstama giesmė „Eikš su savo malone pas mus Jėzau Kristau“, ketvirtas šios giesmės skirsnelis pavirsta į tokį juoką:

„Lik su mumis nes baigias šventųjų lūkesys,

Iš pamatų svyruoja pasaulio rutulys.“

Tokia mūsų šventa giesmė „Miela Kristaus galvelė“ iškreipiama pavirsta „O Galva kruvinoji“ – jau išmetamas „Kristaus“ vardas, matytis jau gėdisi to Vardo, gi žodis kruvinoji pas mus vartojamas kaip vienos ligos pavadinimas. Toliau toje pačioje giesmėje taip išniekinamas Jėzaus vaizdas, kad pavaizduojamas Jėzus raudonomis lūpomis:

„Rausvų skruostų gražna

Ir lūpų raudonoji spalva...“

Kaip gi mes galėtume tylėti, kada taip užgaunamas mūsų šventas jausmas, nerasime nei vieno evangėliko lietuvio, kuris su pasipiktinimu neprotestuotų prieš tokį šventų raštų išdarkymą... Čia matome kokius nešventus, nešvarius žodžius nori įdėti į amžiais išlikusias gražias mūsų giesmių knygas. Dar toliau vienoj vietoj įdeda tokius neleistinus grynai doroviniu atžvilgiu žodžius: „Kai man gyslos suliepsnoja kūno kraujo geiduliai“ (...) na ar tai ne išgąstis ima. Kokia graži, kokia lietuviška giesmė yra „Kelkit karžygiai kovoti, sekite savo Viešpatį“ (...) Rodos, čia nieko nei kalbos, nei grožio atžvilgiu prikišti negalima, tai drąsos ir pasiaukojimo himnas, tačiau ir ši giesmė neišvengė piktų rankų, ir čia viskas iškreipta nepažįstama. Prasideda ji taip: „Stokite kariai į kovą“, tai suubagininimas iškilingos nuotaikos, pasidaro panašu į paprastą puskarinio komandą, o ne į giesmės jausmą. Toliau pirmame tos giesmės skirsnyje randame tokias eilutes:

„Jau laimėjo mūs galva,

Kas besnaudžia tam bėda.“

Juk tai yra nieko daugiau kaip neskoningas tuščiažodžiavimas, sudarkymas gražių, šventų giesmės žodžių, pavertimas jų į tuščią plepalą. Antras tos pačios giesmės skirsnelis mūsų knygose taip skamba:

„Paskui jam maldoms drąsiausiai.

Paskui – ar bijotųs kas?

Kristus yr laimėjimas...“

Taigi čia visi jaučiame, kokia didinga plaukia iš tų žodžių dvasia, kaip pagauna žmogaus nuotaiką, tarytum koks didingas šūkis į pasiaukojimą, į pergale, į laimėjimą. O suniekti tie žodžiai taip:

„Paskui jį maldoj, budynėj.

Jėzus mūsų karvedys

Gėda, kas neišlaikys...“

Tokio eiliadirbio panaikinamas visas giesmės šventumas ir grožis, matyti neturėta to žmogaus jokio nusimanymo apie mūsų giesmių švelnumą ir grožį. Penktojo šios giesmės skirsnelio pradžia taip sudarkyta! „Negalės pasiekti laimikio“ (koks iškraipymas), o to skirsnelio pabaiga, kuri mūsų knygoje taip skamba: „Tik per karą ir kovas tvirtas pakajus gaunamas“ paverčiamas į: „Tik kova keliu drausmės įsigyjama garbės.“ Tai tegul pasako, ar tai nėra bjaurus pasityčiojimas iš mūsų tikėjimo iš lietuviškosios kalbos, ar tai nėra piktas sauvaliautojo siautimas mūsų kalbos ir tikėjimo brangenybėse? Jis kovą dėl taikos paverčia kova dėl garbės. Mes šaukiame, Viešpatie, Tavo pagalbos ir tikime, kad toks niekingas darbas negalės įvykti. Toks pasibaisėtinas niokojimas turės būti sutrukdytas. Čia juk nebuvo galimybės suminėti visas tas niekystes, kurios ten knibždėte knibžda kiekvienoj eilutėj.“

Nurodymai į kultūros paminklų apsaugos įstatymus ir tautos kultūrinio paveldo išsaugojimą, laiško autoriai prašė švietimo ministro apginti nuo vietiško suniokojimo šį „lietuvių kalbos ir liuteroniško dvasingumo paminklą“, neleisti atiduoti liutvininkų dvasinių bei tautinių vertybių „į piktųjų rankas sunaikinimui“, o „juk mūsų tos giesmių knygos tai ta pirmoji lietuviška knyga, kuri kaip koks dvasios karžygis išlaikė gyvenimo kovoj mums mūsų brangią, mielą tėvų lietuviškąją kalbą, tai kas drįstų tą budelišką jų naikinimo darbą įvykdyti?“ (Gavėnių..., 1939, l. 219–220).

Tauragiškių ir jurbarkiečių laišškai gana gerai atskleidė visų naujojo giesmyno oponentų argumentus bei perteikė jų kritikos esmę. Konsistorija suprato, kad susilauks protestų bandydama administracinėmis priemonėmis įdiegti naująją giesmyną parapijose. Taigi nusprendė laikytis kompromisinės nuostatos ir sutiko leisti pačioms parapijoms nuspręsti, iš kokio giesmyno giedoti.

1941 m. po liuteronų repatriacijos suformuota naujoji konsistorija pritarė skundų autorių nuomonei. Tarp jos narių buvo kun. A. Baltris, kuris ryžosi geriau būti atleistas iš šventosios tarnystės nei išsižadėti naujojo giesmyno kritikos. Prisiminęs Kretingos parapijoje kilusį konfliktą, A. Baltris parašė: „Po to, kai su išvažiavusiais išvažiavo ir vyriausieji naujo giesmyno (Šerno) iniciatoriai, dėl jo kilusieji neramumai pasišalino ir vėl yra taika, nes ir Kretingos ev. liut. parapijos lietuviškoji liaudis ištikimai laikosi prie savo senojo tėviškojo giesmyno, Giesmių Knygų“ (Kretingos..., 1943). Konsis-

torijos sudėtyje buvo kun. Martynas Preikšaitis ir Mikas Preikšaitis – aktyvūs prieškario patriotinės liuteronų organizacijos „Pagalba“ nariai. Kone visi buvę „Pagalbos“ nariai giesmyno projektą laikė žalingu tautiškumo dvasiai bažnyčioje. Dėl radikalios tekstų redakcijos projektui nepritarė ir jauniausias konsistorijos narys kun. Jonas Kalvanas. Nepaisant pirmininko E. Leijerio teigiamos nuomonės apie projektą, akivaizdu, kad paskutinės tarpukario konsistorijos parengtas giesmynas bažnyčioje neprisig.

3. 1942 m. „Evangelikų giesmynas su maldomis“

Gavusi neigiamą konsistorijos atsakymą, Reformatų kolegija nusprendė vienašališkai publikuoti giesmyną. Kadangi projektas buvo aktualus tik jai, ji kritiškai peržiūrėjo giesmyno rankraščius ir iš 500 liuteronų komisijos suredaguotų giesmių atrinko tik 388. Kolegija peržiūrėjo ir maldyną. Ižanginiai „Tėve mūsų“ maldos žodžiai pakeisti į reformatų tradicijai būdingą „mūsų Tėve“. Vietomis sukeistos liuteronų ir reformatų pamaldų tvarkos. Redaktoriai nusprendė knygoje nespausdinti Martyno Liuterio „Mažojo katekizmo“ ir reformatų „Heidelbergo katekizmo“ santraukos.

Kolegija tikėjosi, kad nepaisant šių pokyčių giesmynas išliks ekumeninis. Ji kreipėsi į konsistorijos reikalų vedėją A. Juozuvaitį, prašydama parašyti jam pratarinę, kur būtų atskleista glausta projekto istorija ir abiejų bažnyčių indėlis į knygos rengimą. 1942 m. liepos 22 d. reformatų kun. Aleksandras Balčiauskas nusiuntė pratarinę konsistorijos pirmininkui E. Leijeriui. Laiško

Isleido: Lietuvos Ev. Reformatų Kolegija
ir Lietuvos Ev. Liuteronių Konsistorija.

Evangelikų Giesmynas

su maldomis

Kaunas, 1942

„Evangelikų giesmynas su
maldomis“, 1942 m.

autorius minėjo, kad buvo parašytos dvi pratarinės: pirmojoje buvo gausu pavardžių ir datų, antroji – trumpesnė. Kolegija pritarė A. Juozuvaičio parengtai trumpesnei pratarnei (A. Balčiausko..., 1942).

E. Leijeris iš pradžių dvejojo, ar pritarti reformatų ketinimui pažymėti, kad knygos leidėja buvo ir Liuteronų bažnyčios konsistorija. Po mėnesio, rugpjūčio 28 d., į jį kreipėsi A. Juozuvaitis, ragindamas pirmininką pritarti „Šerno giesmynui“ ir pratarnei (A. Juozuvaičio..., 1942a). E. Leijeris galiausiai sutiko, bet pratarinę šiek tiek pakoregavo: neliko informacijos, kad rankraštis prieš jį spausdinant buvo įteiktas Lietuvos generalinio komisaro Theodoro Adriano von Rentelno peržiūrai ir knyga publikuojama Reicho valdžios sutikimu; išbraukė sakinį, kad naujasis giesmynas visapusiškai pralenkia iki šiol buvusius liuteronų ir reformatų giesmynus (Giesmyno..., 1942), nes toks teiginys sukeltų nereikalingus liuteronų ginčus ir protestus.

1942 m. pabaigoje giesmynas atiduotas spaudai. Gruodžio 15 d. A. Juozuvaitis informavo E. Leijerį apie pirmų devynių knygos lankų atspausdinimą. Jo nuomone, jie atrodė gana estetiškai. Vis dėlto senasis oficialaus liuteronų giesmyno formatas ir „rinkimo būdas“ jam pasirodė mielesni (A. Juozuvaičio..., 1942b).

Giesmynas atspausdintas 1943 m. pradžioje. Įvadas skelbė, kad knygą išleido Reformatų kolegija ir Liuteronų konsistorija. Iš dalies tai atitiko tikrovę, nes giesmyno projektą inicijavo ir spaudai parengė liuteronai. Reformatų vaidmuo, nepaisant A. Šerno indėlio, buvo minimalus. Kolegija pasirūpino tik knygos atspausdinimu. Giesmyno pratarinėje nepagrįstai tvirtinta, kad „giesmyną po 5 metų įtempto darbo paruošė poetas kunigas Adomas Šernas“. Visas knygos parengimo nuopelnas priskirtas vienam asmeniui. Paskutinės tarpukario konsistorijos pirmininkas Kristupas Gudaitis savo atsiminimuose pastebėjo, kad „kun. Šernas, kaip ir visi kiti prie to giesmyno paruošimo dirbusieji, skaitėsi tik to giesmyno ruošimo bendradarbiais“ (Gudaitis, 1957, p. 363). Įžanga atskleidė buvusios Lietuvių evangelikų sąjungos *unionistinius* ketinimus. Ji skelbė, kad knyga „turi tikslą jungti ev. reformatus ir ev. liuteronius vienybės ryšiais su Viešpačiu Dievu ir vienus su kitais“ (Evangelikų..., 1942, p. 5–6).

4. Liuteronų reakcija į naująjį giesmyną

1943 m. pavasarį A. Juozuvaitis išsiuntė dedikuotus giesmyno egzempliorius Lietuvos bažnyčios ir repatrijavusiems kunigams. Jų reakcija į naują giesmyną buvo skirtinga.

Knygą palankiai vertino repatrijavęs kun. Vilius Gaigalaitis. 1943 m. gegužės 26 d. laiške E. Leijeriui jis rašė: „Tai [giesmynas] man rodo, yra tikra Dievo dovana šituose tamsiuose laikuose. Rodosi ir gerai pritaikinta taipgi liuteronims, taip kad visi galės juomi tinkamai pasinaudoti. Tai man džiaugsmas“ (V. Gaigalaičio..., 1943).

Kitaip į knygą žvelgė Lietuvos kunigai. Ypač kritiškai apie giesmyną atsiliepė kun. A. Baltris. Jis pasijuto asmeniškai užgautas pratarmėje išvydęs įrašą, kad knygos leidimui pritarė liuteronų konsistorija. Panašiai knygą vertino ir kun. J. Kalvanas. 1943 m. gegužės 10 d. laiške E. Leijeriui jis klausė, kuo remiantis tarp giesmyno leidėjų paminėta konsistorija, kai ji pati projekto atsisakė. J. Kalvanas buvo įsitikinęs, kad toks įrašas sukels tik nereikalingus ginčus ir nesutarimus.

„Stebina tik antroje vietoje lyg iš malonės baimingai pakištas priedašas: „Ir Lietuvos ev. liut. Konsistorija.“ Juk mes Kaune posėdyje buvome nutarę šitos malonės atsisakyti, kas buvo ir užprotokoluota. Kodėl nebuvo šio nutarimo laikytasi? Juk ev. liut. bažnyčia visame pasaulyje laikosi lygiateisiumi demokratinio principu, kur atsižvelgiama į daugumos nuomonę ir norą. Ar vertėjo kelti senąsias dulkes viešumon? Prasidės vėl ginčai, nesutikimai. Kun. A. Baltris jau pradeda ta kryptimi veikti. Gavau iš jo ilgą laišką, kuriame jis jaučiasi iki ašarų užsigavęs ir nusivylęs. Ir iš tiesos, jei jis ir gavo giesmyno egzempliorių su įrašu apie talkininkavimą jo išleidimui – juk jis

*Brangus drauge! Nuširdniai
dėkoju už malonius prisipažinimus
naujojo mūsų Giesmyno. Tai man
rodo, yra tikra Dievo dovana ši-
tuose tamsiuose laikuose. Rodosi
ir gerai pritaikinta taipgi liutero-
nams, taip kad visi galės juomi
tinkamai pasinaudoti. Tai man
džiaugsmas. Kaip taip sekasi ba-
diti giesmes. Kaip taip sekasi ba-
nytinis gyvenimas? Be abejo yra da-
vargis, bet Dievas gelbėti nori. Girdi
jau, kad Kretingos Baltrio serga;
turiuime vi jį mirti. Mes sveiki
ir linksmi dar vis. Jaučiamas Birtis
parašė. Jį meli šiek tiek labai vai-
singa vasara; kad ir paįsio butis,
nė jį artiaus prie priešo. Lausia
me laikus, tik kad dar vis nesulau-
kiam. Sveikiname Tarnaitį sirdingai.
prailau. Tiesiog ir jį gyventojus, jį
brolius ir parigstamus sveikinti.
Lyg susimėgimo viso gero būn-
K.S. 26.5.43.*

Kun. V. Gaigalaičio laiškas kun.

E. Leijeriui, 1943 m.

iš idėjos, tradicijos ir širdies buvo prieš jį – tai visai teisingai galėjo suprasti kaip pasityčiojimą iš jo nuomonės ir švento įsitikinimo. Pasirodo mes jau keli belikę tarp savęs nesutariame ir ką nutariame nesilaikome, o ir bažnyčioje būtina drausmė ir vienybė“ (J. Kalvano..., 1943a).

Kun. J. Kalvanas į giesmyną žvelgė pragmatiškai, manydamas, kad knyga gali būti naudojama karo metu atsikūrusiose parapijose, nes jos „neturi dar tradicijos bei nepažįsta kalbiniai ir literariniai brangaus lietuvių literatūros įnašo Mažosios Lietuvos giesmių knygų ir nėra prie jų pripratusios“. Tarp tokių buvo 1941 m. sovietų okupacijos metu bažnyčios netekusi Kauno parapija, kuri dar tarpukariu skundėsi, kad senasis lietuvininkų giesmynas dėl kalbos archajiškumo jos netenkino. J. Kalvanas siūlė leisti giesmynu naudotis Kauno ir Telšių parapijoms: „Ten jis ras įėjimą ir prigis, bet nė vienoje senųjų lietuviškųjų parapijų.“

Kiek atviriau savo nuomonę apie giesmyną jis išsakė 1943 m. gegužės 12 d. laiške A. Juozuvaičiui. Karo metu atspausdinta knyga jam atrodė, nors ir kukliai, bet padoriai. Vis dėlto jis ją vertino ne daugiau kaip tik „įnašą į evangelišką literatūrą“, nes giesmynas buvo „vieno asmens kūryba, kuriame atsispindi tik jo religinis ir poetinis veidas“.

„Visoje Bažnyčios istorijoje, išskyrus negausią Lietuvos Reformatų šeimą, nežinomas yra atsitikimas, kad visai bažnyčiai parašytų giesmyną vienas asmuo. To neįstengia nė poetas genijus, nekalbant jau apie šiaip prisiprususius eilėkalius. Tai neįmanoma“ (J. Kalvano..., 1943b).

Kun. J. Kalvanas tvirtino, kad knyga jokių būdu negali tapti oficialiu Liuteronų bažnyčios giesmynu. Ji tinka tik „asmeniškam naudojimui, lygiai kaip Maironio, Vinco Mykolaičio-Putino ar kito asmens kūryba“. Ypač kritiškai jis vertino „racionalistinį“ A. Šerno giesmių redagavimo stilių. Jo manymu, dėl to nukentėjo tekstų poetinė vertė, giesmės neteko savo dvasinio grožio, nebesukelia gilių religinių jausmų:

„Šernas yra racionalistas, moralistas. Jam trūksta gilaus religinio pergyvenimo. Jis rašydamas yra žvelgęs tik į kalbą, ritmą, skiemenų skaičių, gramatinį ir muzikos kirtį ir, prisilaikydamas šių dėsnių, šaltai, kaip amatininkas, yra kalęs savo eiles. Todėl jo eilėdara gali patenkinti kalbinį skonį, bet negali iššaukti religinio pergyvenimo, gilaus jausmo. Šitą giesmy-

ną įvesti oficialiu visos Lietuvos evang. Bažnyčios giesmynu būtų tikrai „atestatio paupertalis“ (biednystės pažymėjimas). Tuo tarpu mes nesame tiek biedni. Senosios giesmių knygos slepia savyje seną evangelišką tradiciją ir daugel tikros religinės poezijos perlų. Tai yra didelis kultūrinis, istorinis, kalbinis ir religinis paminklas, kurio vertę kartais katalikai-kalbinkai labiau supranta negu evangelikai. Čia mūsų tragedija. Nenorėkime, kad kitatikiai ir kitataučiai iškeltų jo vertybę, kaip tai buvo padaryta su lietuviškąja tautosaka – liaudies dainomis! Žinoma, senasis giesmynas taisytinas, bet jokių būdu neatmestinas. Tuo būtų parodyta mūsų nesugebėjimas senovės įvertinti ir senųjų tradicijų, kuriose glūdi jėga, niekinimas“ (J. Kalvano..., 1943b).

Liuteronų bažnyčios vyskupas J. Kalvanas ir Reformatų bažnyčios superintendentas A. Šernas prie Papilio reformatų bažnyčios, 1960 m. rugpjūčio 28 d. JKA

Kun. J. Kalvanas pakartojo, kad knyga gali būti pradėta naudoti tik karo metu atsikūrusiose parapijose, tačiau jis jokių būdu nesutiks, kad naujasis giesmynas „išmestų arba pakeistų senąjį giesmyną, kurio religinė, istorinė ir poezinė vertė nepalyginamai aukštesnė už naująjį“.

A. Juozuvaitis giesmyną vertino palankiau. 1943 m. gegužės 17 d. laiške E. Leijeriui jis iš dalies sutiko su J. Kalvano pastabomis, bet nepritarė jo nuomonei, esą kun. A. Šernas laikytinas giesmyno autoriumi. „Giesmynas nėra kun. Šerno parašytas, bet yra jo išverstas iš originalo.“ Jis priminė, kad „niekas oficialiai ir nemanė giesmyną įvesti parapijoms, o šis reikalas turi įvykti savaime, gyvenimui diktuojanč“. Knyga palankiai sutikta jo pažįstamų Kaune ir net tarp Romos katalikų, o vienas šios konfesijos rašytojas pareiškė, kad jie patys dar neturi giesmyno, parašyto tokia gražia kalba. „Kad giesmynas išėjo, tai tik reikia džiaugtis“, – samprotavo A. Juozuvaitis, – „o jeigu mūsų kunigai norėtų jį ignoruoti, tai bus galima

paleisti į knygynus, ir jis bus kitatikių bei laisvamanių išpirktas“ (A. Juozuvaičio..., 1943). A. Juozuvaitis paprašė, kad kun. E. Leijeris, kaip konsistorijos pirmininkas, pats teiktųsi atsakyti į J. Kalvano kritines pastabas.

1943 m. gegužės 23 d. E. Leijerio atsakas J. Kalvanui buvo trumpas: „Dėl giesmyno išleidimo pasilieku prie savo ankstyvesnės nuomonės, kad jis šalia senojo giesmyno buvo būtinai reikalingas, ypatingai intelegentijai ir priaugančiai kartai“ (E. Leijerio..., 1943).

Giesmyno naudojimo parapijose klausimas 1943 m. rugsėjo 15 d. svarstytas konsistorijoje. Po ilgų ir emocingų diskusijų jos nariai nutarė, kad giesmynu galės naudotis Kauno ir kitos po sovietinės okupacijos bei repatriacijos atsikuriančios parapijos. Kiti bažnyčios nariai knygą galės įsigyti „kaip bažnytinę literatūrą“. Posėdžio sekretorius A. Juozuvaitis nelabai tiksliai užrašė konsistorijos sprendimą. Pastaroji nusprendė nenaudoti giesmyno kitose parapijose, bet A. Juozuvaitis protokolų knygoje atsargiai įrašė „dar neįvesti“. Tai sukėlė kun. A. Baltrio nepasitenkinimą. Protestuodamas protokole jis paliko savo įrašą: „Už ketvirtą eilutę „dar neįvesti“ aš nebalsavau. Balsuojama buvo už neįvesti – nes aš tai taip pasiūliau, ir tas taip buvo priimta. Todėl tą „dar“ iš protokolo reikia išbraukti“ (Lietuvos..., 1943).

1943 m. gruodžio 2 d. A. Baltris laiške E. Leijeriui naująją giesmyną vadino „Šerno giesmynu“ ir reikalavo kitame posėdyje pakoreguoti protokole įsivėlusius netikslumus. Jis paneigė įžangos teiginį, esą knygą kartu su reformatų kolegija išleido ir liuteronų konsistorija. A. Baltris emocingai citavo kiekvieną konsistorijos protokolo sakinį ir net žodį. Ką reiškia žodelis *dar* sakinyje „parapijose dar neįvesti?“ – klausė jis E. Leijerio. „Šitai tas reiškia, jog kas į parapijas neįlenda per „dar neįvesti“, įlenda į jas per „rekomenduoti įsigyti kaip bažnytinę literatūrą“. Gudriai suformuluota! Bet kaip nebuvo pasiūlyta ir priimta tas žodis „dar“, taip ir ne[buvo] tas „rekomenduoti“, bet tik buvo sakyta, kad „gali“ įsigyti. Rekomenduoti reiškia kunigams įsakymas iš sakyklų tai skelbti, o „gali“ reiškia, kaip sau nori“ (A. Baltrio..., 1943).

Giesmynas naudotas tik Kauno parapijoje. Liuteronų bažnyčiai skirtas tiražas sandėliuotas jos bažnyčioje. Visos knygos pražuvo 1946 m. pavasarį išsiliejus Nemunui. Kun. Jonas Mizaras tvirtino, kad potvynio būta tokio didelio, jog buvo išgriauta net metalinė bažnyčios tvora (J. Mizaro..., 1946).

5. Nauja konsistorijos iniciatyva redaguoti „Pagerintas giesmių knygas“

„Ekumeninio“ giesmyno atspausdinimas paskatino liuteronų kunigus imtis naujos „Pagerintos giesmių knygų“ redakcijos. Apie tokį ketinimą kun. J. Kalvanas užsiminė 1943 m. gegužės 10 d. laiške E. Leijeriui. Tada jis manė, kad giesmyno parengimo darbą reikėtų pradėti karui pasibaigus. „Po šio karo, jei sąlygos leis, žinoma, reiks tęsti senojo giesmyno tradiciją toliau ir aprenkti jį kiek naujesniu rūbu“ (J. Kalvano..., 1943a). Šią mintį pakartojo ir A. Juozuvaičiui. „Tai, jei Dievas duos ir gyvensime, bus pokarinis darbas“ (J. Kalvano..., 1943b). Vis dėlto 1943 m. vasarą kunigų susitikime Kretingoje jis ir kiti dvasininkai nusprendė nedelsiant imtis giesmyno redakcijos (J. Kalvano..., 1943c).

Kunigai nustatė giesmių redagavimo kriterijus. Giesmės „turi būti taisomos, pasilaikant kiek galint senąjį jų veidą, išmetant barbarizmus ir tinkamai pakeičiant nepoetingos, neaiškaus ir nelietuviško stiliaus vietas, neaiškius posmelius palyginant su tų giesmių originalais“. Slavizmai turėjo būti šalinami, tačiau „įsipilietinę barbarizmai, kaip bažnyčia, dūšia, pekla, svietas, bėda, ponas, griekas (...) paliktini“. Turėjo būti šalinami ir kalbos archaizmai: „Tariamiosios nuosakos galūnės „bim“, vietininkai su „ausp“, „ump“, „iep“, „op“ ir kita“. A. Baltris ir kiti sakytojai reikalavo, kad būtų paliktos senajame giesmyne įprastos mažybinės žodžių formos, bet visi nutarė, kad „mažybinės formos žodžiuose Kristus, Jėzus, Dievas, Viešpatis, Ponas“ nevartotinos. Visi sutiko, kad labai ilgos giesmės turi būti trumpinamos, paliekant ne daugiau kaip 15 posmų. Reikėtų vengti dėl ritmo atsiradusių nevykusių sutrumpinimų ar pailginimų, tokių kaip „yr, žyd, gers, išmikliudyk, karlystė, ang'lai ir t. t.“. Žodžio kirtis turi derėti su melodijos kirčiu. Trys „Pagerintų giesmių knygų“ dalys turi būti sujungtos į vieną. Giesmyną reikėtų papildyti naujomis poetiniu ir religiniu požiūriu vertingomis giesmėmis iš populiarių liuteroniškų giesmynų, tokių kaip „Visokios naujos giesmės“, arba „Evangeliški psalmiai“, „Ziono varpelis“, „Kelionės arpa“ ir kt. Tarp šalintinų giesmių buvo tos, kurių „poetinė ir religinė vertė menka (neturi rimo, yra grynai didaktiško pobūdžio be religinio pergyvenimo, mažai tebegiedamos, nebežinomos melodijos ir t. t.); giesmės, kurios neatitinka dabarties sąlygų (apie ciesorius-karalius, popiežių, turkus, marą ir t. t.); giesmės šventėms, kurios evangelikų

nebevartojamoms, kaip Marijos ir angelų dienos; viena giesmė iš tų, kurios kartojasi du kartus“. Šalintinų giesmių aptikta 215 iš 696. Iki tol oficialūs giesmynas spausdintas gotikiniu šriftu, bet dvasininkai nusprendė, kad dalis tiražo turėtų būti publikuota ir lotyniškais raidėmis. Knygoje turėjo būti atspausdinta liturgija, maldynas ir katekizmo pagrindai. Kunigai nutarė perskaityti suredaguotas giesmes ir aptarti giesmyno išleidimo klausimus Pjūties padėkos šventės metu Tauragėje, 1943 m. spalio 3 d.²

Rugpjūčio 4 d. J. Kalvanas supažindino kun. Martyną Preikšaitį su Kretingos posėdžio nutarimais ir jam patikėta užduotimi. Redaguojant giesmes reikėjo atkreipti dėmesį į posmų rimavimą, kalbos ir eilėdaros taisykles, kurių taip uoliai laikėsi kun. A. Šernas. „Juk ir Šerno eilėdaroje poezijos kaip ir nėra, bet už tat yra gana dailus suritmavimas, žodžių sudėstymas, eiliavimas, kurio jis pasiekė ilgai žodžius įvairiai nustatinėti bandydamas. Žinoma, čia reikia ne tiek sugebėjimo, kiek kantrybės.“ Knyga turėjo būti atspausdinta „iki 1947 m., kada bus minima Martyno Mažvydo, lietuviškos literatūros tėvo ir pradininko, pirmosios lietuvių kalba išleistos knygos 400 metų sukaktis“ (J. Kalvano..., 1943c).

1943 m. rugsėjo 15 d. „Pagerintų giesmių knygų“ redagavimo klausimas svarstytas konsistorijoje, kuri patvirtino sudarytą giesmyno rengimo komisiją ir įsipareigojo visokeriopai remti jos darbus (Lietuvos..., 1943). Redaktoriai neįstengė laikytis nustatytų terminų, todėl giesmių redagavimo procesas vėl aptartas 1943 m. spalio 24 d. Tauragėje, Biblijos šventės metu³.

Redakcijos komisijos užmojai per tokį trumpą laiką parengti giesmyną spaudai buvo pernelyg optimistiški. Skyrėsi komisijos narių poetiniai gebėjimai, kalbos ir eilėdaros taisyklių žinios, ypač požiūris į senojo giesmyno kalbą. Kun. A. Baltriui „Pagerintų giesmių knygų“ kalba, išskyrus kai kuriuos archaizmus, buvo priimtina. Kun. J. Kalvanas pageidavo, kad giesmės būtų redaguojamos pagal bendrinės kalbos taisykles.

² Kun. A. Baltriui pavesta suredaguoti pirmos ir antros dalių giesmes Nr. 1–130, trečios dalies – Nr. 1–30; kun. Jurgiui Gavėniui – Nr. 131–244 ir Nr. 31–60; kun. J. Kalvanui – Nr. 245–348 ir Nr. 61–90; kun. M. Preikšaičiui – Nr. 349–500 ir Nr. 91–120, konsistorijos nariui Mikui Preikšaičiui – Nr. 501–542 ir Nr. 121–154 (Giesmių..., 1943).

³ Kun. A. Baltrio redaguojamos giesmės Nr. 1–100, kun. M. Preikšaičio – Nr. 100–200, kun. J. Kalvano Nr. – 200–300, kun. J. Gavėnio – Nr. 300–400 (Kunigu..., 1943).

Nėra žinoma, kiek giesmių komisijai pavyko suredaguoti iki 1944 m. vasarą atsinaujinusių karo veiksmų. Naujoji šalies okupacija, antireliginė sovietinės valdžios politika, tikinčiųjų ir kunigų represijos, bažnyčios gyvenimo varžymas administracinėmis priemonėmis, giesmių redagavimo darbą darė nebeįmanomą. Tik 1970 m. sinode bažnyčia grįžo prie naujo giesmyno rengimo klausimo.

6. Giesmyno naudojimas reformatų parapijose

Ne mažiau sudėtingas procesas buvo giesmyną įdiegti reformatų parapijose. Iki tol reformatų tikintieji giedojo iš „Dagilio giesmyno“: „Giesmynas su maldų priedu Lietuvos evangel.-reformatų parapijų vartojimui“, kurį reformatų sinodo pavedimu 1910 m. parengė mokytojas Stanislovas Dagilis (Gudaitis, 1957, p. 297). Giesmynas perspausdintas 1913, 1915, 1917, 1921 m. Reformatų konsistorija⁴ nesiryžo paskelbti populiaraus „Dagilio“ giesmyno nebenaudotinu. Knyga parapijose turėjo būti pradėta naudoti laipsniškai. 1957 m. sinodo metu planuota giedoti iš tradicinio ir naujojo giesmyno, lygiagrečiai paskelbiant abiejų knygų giesmių numerius (Ev. reformatų..., 1957, l. 31). Giesmyno tiražas nenurodytas. Žinoma tik tiek, kad 1955 m. reformatų konsistorija vis dar disponavo daugiau nei tūkstančiu egzempliorių (A. Šerno..., 1955). Įprastu viršeliu įrišta knyga kainavo 25–30 rb., odiniu vir-

GIESMYNAS

su maldų priedu

Lietuvos evangel.-reformatų parapijų
vartojimui.

Jėzus Kristus vakar ir
šiandien tas-pats ir į am-
žius. Žyd. 13, 8.

BIRŽAI.
Spauzdinta 1^a. YČO spaustuvėje.
1915 m.

S. Dagilio redaguotas Reformatų
bažnyčios giesmynas, 1915 m. laida

⁴ Sovietmečiu reformatų kolegija pervadinta į konsistoriją.

šeliu – 50 rb. 1958 m. konsistorija nupirko iš kun. A. Šerno 200 egz. odiniu viršeliu (Reformatų..., 1948, 1957, 1958, I. 6, 39, 54), tačiau nėra žinių, ar naujasis giesmynas apskritai buvo naudojamas kurioje nors reformatų parapijoje.

Situaciją komplikavo Reformatų bažnyčią sukrėtusi superintendente A. Šerno apostazė. Apie norą nutraukti ryšius su bažnyčia religijų reikalų įgaliotiniui Justui Rugieniui kunigas slapta pareiškė dar 1961 m. (Įgaliotinio..., 1961, I. 39), bet viešai spaudoje savo ateistines pažiūras jis deklaravo tik 1964 m. vasarą. Prieš paskelbdamas savo garsųjį pareiškimą „Kodėl aš darau tokį žingsnį“ (Tiesa, 1964-08-16), A. Šernas siekė parduoti likusius giesmyno egzempliorius. 1963 m. rugsėjo 5 d. laiške kun. J. Kalvanui jis minėjo apie Biržų bažnyčios zakristijoje „gulinčius“ jam priklausančius 120 giesmyno egzempliorius ir siūlė „už prieinamą kainą visus parsigabenti savo bendruomenėms“. Spalio 14 d. kun. J. Kalvanas superintendentui atsakė, kad giesmynas naudotas tik Kauno parapijoje, todėl liuteronų bažnyčiai knyga nebuvo aktuali. Jei trūksta vietos Biržų reformatų bažnyčios zakristijoje, egzempliorius galėtų paimti saugoti Biržų liuteronų parapijos nariai, tarp kurių galbūt atsirastų, kurie norės įsigyti knygą asmeniniam naudojimui (A. Šerno..., 1963; J. Kalvano..., 1963).

Bažnyčios vadovo apostazė labai apsunkino sudėtingą giesmyno diegimo parapijose procesą. A. Šernas buvo įvardytas knygos sudarytoju, todėl parapijiečiai į „Šerno giesmyną“ ėmė žvelgti neigiamai. Jei knyga ir naudota kurioje nors parapijoje, po 1964 m. apostazės reformatai giedojo tik iš „Dagilio giesmyno“.

1983 m. reformatų parapijas pradėjęs aptarnauti kun. Reinholdas Moras paliudijo, kad tuo metu reformatai giedojo tik iš „Dagilio giesmyno“. Biržų bažnyčios zakristijoje jis aptiko likusį 1942 m. giesmyno tiražą, todėl baigiant susidėvėti oficialaus giesmyno egzemplioriams, parapijų taryboms pritarus, 1986 m. „Evangelikų giesmynas su maldomis“ visuotiniam giedojimui pradėtas naudoti visose evangelikų reformatų parapijose.⁵ Nuo tada knyga tapo oficialiu Reformatų bažnyčios giesmynu. 2001 m. perspausdintas fotografuotinis jos leidimas, iš kurio Lietuvos evangelikai reformatai gieda ir šiandien.

⁵ 2011 m. gruodžio 12 d. kun. R. Moro interviu.

7. „Evangelikų giesmyno“ įtaka vėlesniems liuteronų giesmynams

„Evangelikų giesmynas“ gana pozityviai sutiktas išeivijos liuteronų bažnyčioje. Rengdami pirmąjį lietuvių išeivijos evangelikų giesmyną, repatrijavę kunigai naudojo jo giesmių redakcijomis. 1947 m. Kaselyje-Matenberge, Vokietijoje, publikuotame „Evangelikų giesmyne su maldomis“ 200 giesmių paimta iš 1942 m. knygos (Evangelikų..., 1947, p. 3). 1957 m. knyga papildyta naujomis giesmėmis.

Nikitos Chruščiovo valdymo laikotarpio pradžioje sušvelnėjus religinės spaudos varžymams, liuteronų konsistorija 1956 m. išleido nedidelės apimties „Maldų ir giesmių knygelę“, kur dalis giesmių perspausdinta iš 1942 m. giesmyno. Jos įvade konsistorija pabrėžė, kad šis kuklus leidinys nepretenduoja pakeisti senųjų liutvininkų giesmių knygų, „bet nori joms tik patalkininkauti, būti mūsų konfesijos gyvenimo keliu einančiam žmogui portatyviniu vadovu – *vade mercum*. Ap-sišvietusiems lietuviams, kurie nori Dievą garbinti gryna savo tautos kalba, vengiant svetimybių ir kalbos žalojimų, knygelė nori patarnauti įvairiais gyvenimo, o ypač atskirų kulto apeigų atvejais“ (Maldų..., 1956, p. 3–4). Knygelė platinta parapijose tikinčiųjų asmeniniam naudojimui.

1970 m. sinodas nusprendė parengti naują giesmyno laidą, ją „stengiantis daugiau suderinti su tikinčiųjų pamėgtomis 1936 m. Klaipėdoje išleistomis „Pagerintomis giesmių knygomis“ (II-jo..., 1970, l. 92–93). Konsistorija giesmyną atspausdino 1982 m. Knygos turinys rodo, kad 1942 m. ir 1956 m. giesmynai jai beveik neturėjo įtakos.

MALDŲ IR GIESMIŲ K N Y G E L Ė

EVANGELIKŲ-LIUTERONŲ
KONSISTORIJOS LEIDINYS

1956 m. „Maldų ir giesmių knygelė“,
kur dalis giesmių perspausdinta iš
1942 m. giesmyno

1942 m. giesmynas padarė netiesioginį poveikį 1990–2007 m. rengiant naują Lietuvos liuteronų bažnyčios giesmyną (Krikščioniškos giesmės, 2007 m.). Jo Redakcijos komisija naudojosi išeivijos liuteronų publikuotais giesmių tekstais, kurių dalis paimta iš 1942 m. knygos.

Išvados

Po 1941 m. repatriacijos sudaryta nauja Lietuvos Liuteronų bažnyčios konsistorija pasitraukė iš jos pirmtakės inicijuoto giesmyno projekto. Naujos bažnyčios vadovybės nuomone, giesmių tekstai redaguoti per daug radikalai. 1942 m. Evangelikų reformatų kolegijos iniciatyva publikuotas „Evangelikų giesmynas su maldomis“ išimties tvarka pradėtas naudoti Kauno parapijoje.

„Ekumeninė“ knyga paskatino liuteronų konsistoriją sudaryti naują giesmyno Redakcijos komisiją, kurią ji įpareigojo redaguoti tradicinio giesmyno tekstus kuo labiau laikantis jų originalo. Komisijos darbą nutraukė antroji sovietinė okupacija.

Giesmyno diegimą reformatų parapijose komplikavo superintendente A. Šerno apostazė. Tik susidėvėjus oficialaus „Dagilio giesmyno“ egzemplioriams, 1986 m. knyga tapo oficialiuoju šios bažnyčios giesmynu.

1942 m. giesmynu naudojosi išeivijos Liuteronų bažnyčia, rengdama 1947 ir 1957 m. giesmynus. Lietuvos liuteronų bažnyčios himnologijai knyga darė netiesioginę įtaką. Dalis jos giesmių sovietmečiu perspausdintos „Maldų ir giesmių knygelėje“ (1956 m.). Kai kurios 1942 m. knygos giesmės atspausdintos 2007 m. Liuteronų bažnyčios giesmyne. Redakcijos komisija jas paėmė iš 1957 m. išeivijos liuteronų giesmyno.

Literatūra

- II-jo pokarinio visuotinio sinodo, įvykusio Tauragės Martynos Mažvydo bažnyčioje 1970 m. rugpjūčio 23 d., protokolas. (1970). *Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios konsistorijos protokolų knyga 1955–1990*. Konsistorijos archyvas.
- A. Balčiausko laiškas E. Lejieriui, 1942 m. liepos 28 d. (1942). *Pasiųstų raštų nuorašai 1941–1943*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumeruoti).
- A. Baltrio laiškas E. Lejieriui, 1943 m. gruodžio 2 d. (1943). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumeruoti).

- A. Juozuvaičio laiškas E. Leijeriui, 1942 m. rugpjūčio 28 d. (1942a). *Pasiųstų raštų nuorašai 1941–1943*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- A. Juozuvaičio laiškas E. Leijeriui, 1942 m. gruodžio 15 d. (1942b). *Pasiųstų raštų nuorašai 1941–1943*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- A. Juozuvaičio laiškas E. Leijeriui, 1943 m. gegužės 17 d. (1943). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- A. Šerno laiškas J. Kalvanui, 1955 m. gruodžio 23 d. (1955). *Konsistorijos 1956 m. susirašinėjimas*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- A. Šerno laiškas J. Kalvanui, 1963 m. rugsėjo 9 d. (1963). *Laiškai 1959*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- E. Leijerio laiškas J. Kalvanui, 1943 m. gegužės 23 d. (1943). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- Ev. reformatų konsistorijos posėdžio protokolas, 1957 m. liepos 18 d. (1957). *Lietuvos ev. reformatų konsistorijos posėdžių protokolų knyga 1946–1995*. Konsistorijos archyvas (kopija).
- Evangelikų giesmynas su maldomis*. (1942). Kaunas: Kauen-Wilnaer Verlags-u. Druckerei.
- Evangelikų giesmynas su maldomis*. (1947). I ir II dalis. Kassel-Mattenberg: Hof- und Waisenhaus-Buchdruckerei.
- Gaigalaitis, V. (1998). *Atsiminimai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Gavėnių ir Kasiulaičių šeimų skundas švietimo ministrui*. (1939). LCVA f. 391, a. 4, b. 757.
- Giesmynas su maldų priedu Lietuvos evangel.-reformatų parapijų vartojimui*. (1915). Biržai: M. Yčo spaustuvė.
- Giesmyno pratarinės projektas. (1942). *Pasiųstų raštų nuorašai 1941–1943*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- Giesmių knygoms taisyti principai*. (1943). A. Baltrio juodraščiai. Konsistorijos archyvas (puslapiai nenumuoti).
- Gudaitis, K. (1957). *Lietuviai evangelikai*. Hamilton: Rūta.
- Įgaliotinio J. Rugienio ataskaita Religijų reikalų tarybai už 1961 m.* (1961). LCVA f. R-181, a. 3, b. 61.
- J. Kalvano laiškas A. Juozuvaičiui, 1943 m. gegužės 12 d. (1943 b). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- J. Kalvano laiškas A. Šernui, 1963 m. spalio 14 d. (1963). *Laiškai 1959*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- J. Kalvano laiškas E. Leijeriui, 1943 m. gegužės 10 d. (1943a). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- J. Kalvano laiškas Martynui Preikšaičiui, 1943 m. rugpjūčio 4 d. (1943c). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).
- J. Mizaro laiškas E. Leijeriui, 1946 m. gegužės 9 d. (1946). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumuoti).

- Juozuvaitis, A. (1939). Ar numatytame išleisti naujame lietuviškame evangeliškame giesmyne giesmių vertimas yra geras? *Lietuvos evangelikų kelias*, Nr. 25–26 (216–217), p. 104.
- Jurbarko parapijiečių skundas švietimo ministrui. (1939). LCVA f. 391, a. 4, b. 761.
- Kretingos ev. liut. parapija. santrauka veikimo nuo 1941.III.5 iki 1943.IX.30. (1943). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumeruoti).
- Kunigų suvažiavimo Tauragėje protokolas, 1943 m. spalio 24 d. (1943). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumeruoti).
- Lietuvos Evangelikų Liuteronių Konsistorijos posėdžio, įvykusio 1940 m. sausio mėn. 9 dieną protokolas. (1940). *Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios konsistorijos protokolų knyga*. (1935–1941). Konsistorijos archyvas (puslapiai nenumeruoti).
- Lietuvos Evangelikų Liuteronių Konsistorijos 1942 m. balandžio 30 d. posėdžio protokolas. (1942). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumeruoti).
- Lietuvos Evangelikų Liuteronių Konsistorijos 1943 m. rugsėjo 15 d. posėdžio protokolas. (1943). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumeruoti).
- Maldų ir giesmių knygelė*. (1956). Vilnius: Vaizdas.
- Pagėrintos giesmių-knygos*. (1930). Klaipėda: Lituania.
- Petkūnas, D. (2012). Prieškario Liuteronų Bažnyčios pastangos išleisti giesmyną bendrine lietuvių kalba. *Res humanitariae*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2012, p. 7–26.
- Reformatų konsistorijos posėdžiai. (1948, 1957, 1958). *Lietuvos ev. reformatų konsistorijos posėdžių protokolų knyga 1946–1995*. Konsistorijos archyvas (kopija).
- Sprogis, J. (1938). Pietizmas ir dwasiški surinkimai Mažojoje Lietuvoje. *Jagomasto Lietuwiszkos Kalendros 1939*. Tilžė: Lituania, p. 48.
- Tauragės kun. A. Vymerio ir parapijos tarybos raštas konsistorijai*. (1938). *Po karo 1944 m. spalio mėn. surinkti iš rūsio rusų kareivių išdraskytų rastų liekanos*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumeruoti).
- Tauragės parapijiečių skundas Lietuvos Respublikos ministrui pirmininkui*. (1939). LCVA f. 391, a. 4, b. 761.
- V. Gaigalaičio laiškas E. Leijeriui, 1943 m. gegužės 26 d. (1943). *Gauti raštai 1941–1944*. Jono Kalvano archyvas (puslapiai nenumeruoti).

THE FIRST ECUMENICAL EVANGELICAL HYMNAL IN LITHUANIA AND CHALLENGES TO ITS IMPLEMENTATION

Darius Petkūnas

Summary

In 1937, the consistory of the Lithuanian Lutheran Church initiated a hymnal project to provide the congregations with a book which would replace outmoded and no longer easily understandable terms with modern Lithuanian. They envisioned the publication of an ecumenical hymnal in cooperation with the Lithuanian Reformed Church and incorporating hymns reworked in modern speech by Reformed Minister Adomas Šernas. As public knowledge of the project spread, opposition began to increase and complaints were received from lay preachers and church members who thought the old words to be sacrosanct. Angry letters filled the mailbox of the Ministry of Education. This led the consistory to revise its initial plan to replace the old book and instead leave it to pastors and congregations to decide which book to use.

The project was finally abandoned for several reasons. Most of the members of the consistory were forced to leave the country in the repatriation of 1941 and those who replaced them had little interest in the production of an ecumenical book, especially one making use of hymns radically revised.

In 1942, the Reformed collegium decided to take up the project and publish an abridged work, entitled, *Evangelikų giesmynas su maldomis* (*Evangelical Hymnal with Prayers*), with 388 hymns. Basically, it was the same project as the old Lutheran consistory had conceived it, incorporating the hymn revisions of Šernas and the consistory's hymnal commission. The question of its use in Lutheran congregations was again addressed by the Lutheran consistory in 1943. It would not approve this book for general use, but ruled that it could be used in the congregations in Kaunas and Telšiai.

The Lutheran clergy decided to form a new hymnal commission for the purpose of publishing an up-to-date hymnal which would be Lutheran in character and content. The model for this hymnal would be *Pagerintos giesmių*

knygos (Improved Books of Hymns), the hymnal commonly used in Lithuanian Lutheran congregations at that time. Hymn texts were to be revised only to the extent of removing barbarisms and older Lithuanian words no longer in common use. Work had not yet been completed when the Red Army reentered Lithuania in 1944 and the subsequent repressive measures of the new communist government made it impossible to complete the project.

Introduction of the hymnal *Evangelikų giesmynas su maldomis* in Reformed congregations did not go smoothly. Some congregations indicated that they still much preferred the Reformed hymnal which had been prepared in 1910 by Stanislovas Dagilis. The collegium decided that the first step in gaining acceptance for the new book was to use it side by side with the old hymnal. However, the apostasy of Šernas, who declared in 1964 that he was an atheist, contributed to the wholesale rejection of the 1942 book. It lay unused until the 1986 when the old hymnals were worn out and in need of replacement. It was only then that the Reformed decided to make the 1942 book their official hymnal. A reprint edition of it appeared in 2001.

In 1947, congregations of the Lutheran Church in Exile in Germany used some of the revised hymns of the 1942 book in its own edition of *Evangelikų giesmynas su maldomis (Evangelical Hymnal with Prayers)*. In 1957, this book was expanded. It provided source material used in the preparation of the new 2007 Lithuanian Lutheran hymnal, *Krikščioniškos giesmės (Christian hymns)*.